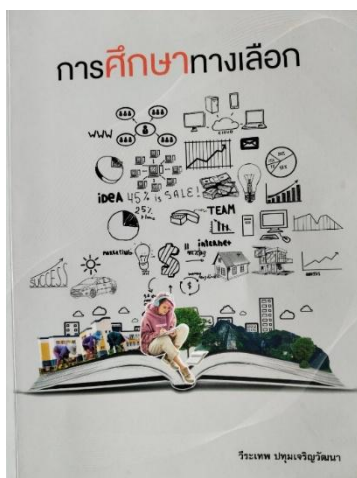

การศึกษาทางเลือกของไทยกับการศึกษายุคพุทธกาล*
ALTERNATIVE EDUCATION IN THAILAND AND EDUCATION
IN THE BUDDHA'S ERA

นิกร ศรีราช, กรกต ชำบัณฑิต, พระครูสมุทรวชิราณุวัตร (ธัญชัย อริณชัย),
พระมหาไพโรจน์ ญาณกุสโล, จิรตติกาล สุขสิงห์
Nigorn Srirat, Korakoth Chabandit, Phrakrusamutwachiranuwat (Thanatchai Arinchayao),
Phramaha Phairoj Yanakusalo, Jirattikarn Suksing
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding Author E-mail: nigorn003@gmail.com

ชื่อหนังสือ : การศึกษาทางเลือก

ISBN: 978-616-470-615-0

ผู้เขียน : รุ่งศาสดราจารย์ ดร. วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา

สำนักพิมพ์ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีที่พิมพ์ : พ.ศ. 2564/จำนวนหน้า: 228

บทคัดย่อ

หนังสือเล่มนี้ที่ท่านผู้เขียน คือ รุ่งศาสดราจารย์ ดร. วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา ได้เขียนและพิมพ์ไว้ในปี 2564 ได้กล่าวถึงเชื่อมโยงถึงการศึกษทางเลือกซึ่งเป็นการศึกษาที่มีผลกระทบที่ดีต่อเยาวชนและคนไทยเป็นอย่างมากเพราะการศึกษาในระบบเป็นการศึกษาภาคบังคับซึ่งตามพระราชบัญญัติการศึกษาของไทย พ.ศ. 2542 มาตรา 15 ซึ่งกำหนดให้มีการศึกษาใน 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยซึ่งมาตรา 12 ได้กล่าวถึงการศึกษทางเลือกที่ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนได้ตามอัธยาศัยแต่ในปัจจุบันนี้การศึกษาส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นให้นักเรียนโดยเฉพาะ

ในเด็กและเยาวชนนั้นศึกษาตามรูปแบบที่กระทรวงได้กำหนดให้มีการศึกษาถึงแม้จะมีวิชาทางเลือกทางเลือก ที่ไม่สามารถจะเลือกเองได้รวมไปถึงการศึกษาในระดับอุดมศึกษาไม่ว่าจะเป็นประกาศนียบัตร ซึ่งการศึกษาในปัจจุบันที่ไม่จำเป็นจะเน้นในวุฒิปริญญาหรือวุฒิปริญญาประกาศนียบัตรอย่างเดียวแต่เน้นสร้างอาชีพให้ได้และสร้างบุคลากรทรัพยากรของประเทศไทยที่มีคุณภาพซึ่งในลักษณะของการกำกับการศึกษาในระบบหรือนอกระบบนั้นล้วนแต่จะสามารถนำไปสู่การพัฒนาได้ดี ผู้วิจารณ์จึงเห็นสอดคล้องกับผู้เขียนหนังสือการศึกษาทางเลือกที่สอดคล้องกับการศึกษาในยุคพุทธกาลซึ่งมีความสำคัญไม่ว่าจะเป็นศาสตร์ใดก็ตาม แต่จุดสำคัญคือการมุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถที่จะพัฒนาตนเองแล้วนำไปสู่การอยู่ร่วมกับสังคมได้ สามารถต่อยอดการปฏิบัติที่สามารถใช้ชีวิตโดยไม่เป็นภาระผู้อื่นและทำประโยชน์ให้แก่สังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การศึกษาทางเลือก; ไทย; พุทธกาล

Abstract

This book, written and published by Associate Professor Dr. Wiratapatumcharoenwattana in 2021, talks about alternative education, which is an education that has a great impact on youth and Thai people because formal education is compulsory education. According to the Thai Education Act of 1999, Section 15, there are 3 forms of education: formal education, non-formal education, and informal education. Section 12 mentions alternative education that learners can choose to study at their own leisure. However, at present, most education focuses on students, especially children and youth, studying according to the forms that the ministry has specified for education, even though there are alternative subjects that cannot be chosen by themselves, including higher education, such as diplomas. The current education does not necessarily focus on degrees or certificates, but focuses on creating careers and creating quality human resources for Thailand. In terms of regulating formal or non-formal education, all of these can lead to good development. The critics therefore agree with the author of the book Alternative Education that is consistent with education in the Buddhist era, which is important no matter what the field is. But the important point is to focus on allowing learners to develop themselves and lead to living in society.

Able to develop practices that allow one to live without being a burden to others and effectively benefit society.

Keywords: Alternative Education; Thailand; Buddha's Time

บทนำ

หนังสือการศึกษาทางเลือกของท่านรองศาสตราจารย์ ดร.วีระเทพ ประทุมเจริญวัฒนา เป็นหนังสือที่ใส่ใจในการศึกษามีความเคารพในคุณค่าความเป็นมนุษย์และสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่จะเลือกศึกษาให้สอดคล้องกับธรรมชาติและศักยภาพของผู้เรียนที่แตกต่างหลากหลายซึ่งสอดคล้องกับปัจจุบันที่มีวิชาความรู้มากมายที่สอดคล้องกับความเป็นอยู่ของประชาชนทั่วไปและผู้วิจารณ์ได้เชื่อมโยงถึงหลักฐานพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์ในสมัยพุทธกาลที่เจ้าชายสิทธัตถะได้เรียนไม่ได้จบศาสตร์ต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแต่เป็นวิชาความรู้ที่สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันในสาระของหนังสือเล่มนี้จะกล่าวถึงบทนำความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการศึกษาทางเลือก การพัฒนาเรื่องระดับขั้นพื้นฐาน การศึกษาในระดับอุดมศึกษาจุดเด่นรวมถึงกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นวิชาที่น่าสนใจและนำมาวิจารณ์ในเชิงบวกทำให้เกิดองค์ความรู้ต่อผู้อ่านในวงกว้างต่อไป

เหตุผลที่ต้องมีการศึกษาทางเลือก

ปัญหาของการศึกษาของประเทศไทยที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะการศึกษาที่อยู่ในกระแสหลักหรือการศึกษาแบบระบบโรงเรียนมีทั้งในเชิงมหภาคและเชิงจุลภาคก่อให้เกิดผลกระทบของชีวิตคนและการพัฒนาประเทศ ดังนั้นการศึกษาทางเลือกได้ก่อให้เกิดขึ้นจากปัจจัยหลาย ๆ อย่าง ทั้งในกระแสโลกและกระแสภาคประชาชนที่ลุกขึ้นมาเปลี่ยนแปลงตนเอง โดยเฉพาะการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของลูกหลานตนเองที่ผ่านมาพบว่าการศึกษาทางเลือกได้สะท้อนประโยชน์และคุณค่าความสำคัญหลายประการ อาทิ เป็นการศึกษาที่เคารพสิทธิเสรีภาพทางการศึกษาของประชาชนทั้งในแง่ของผู้จัดและผู้เรียน ได้พัฒนาผู้เรียนสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ได้เรียนรู้องค์ความรู้ที่สมดุลและผสมผสานตอบสนองความหลากหลายของผู้เรียนนวัตกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับธรรมชาติในการเรียนรู้มนุษย์ ช่วยให้ผู้เรียนค้นพบตนเองและประสบความสำเร็จได้ตามศักยภาพของตน (วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา, 2564)

สถานการณ์ปัญหาทางการศึกษาของประเทศไทยการศึกษาเป็นกลไกสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพ และมีบทบาทสำคัญในการสร้างรายได้เปรียบในการแข่งขันและยืนหยัดในเวทีโลก คนไทยต้องมีศักยภาพให้มีทักษะ ความรู้ความสามารถ และสมรรถนะให้พร้อมรับมือต่อแรงกดดันภายนอกจากกระแสโลกาภิวัตน์ และแรงกดดัน

ภายในประเทศที่เป็นปัญหาและวิกฤตที่ต้องเผชิญอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แม้ว่าการศึกษามีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศมาก อย่างไรก็ตามสถานการณ์ปัญหาการศึกษาของประเทศไทย เมื่อพิจารณาในเชิงมหภาค คณะกรรมการอิสระเพื่อการปฏิรูปการศึกษาได้สรุปปัญหาและความท้าทายของระบบการศึกษาของประเทศไทยไว้ 7 ประการ ประกอบด้วย

1. ปัญหาของระบบการศึกษาไทยมีความซับซ้อนสูง และมีองค์ประกอบในการจัดการหลายด้าน ทั้งในด้านการเชื่อมโยงกันระหว่างภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชน และด้านการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับระบบงานของหลายกระทรวงไม่ใช่เพียงแต่กระทรวงศึกษาธิการ การศึกษามีทั้งส่วนที่เป็นการพัฒนาเด็กเล็ก การจัดการศึกษาสำหรับการพัฒนาผู้เรียนที่เป็นเด็กและเยาวชนที่อยู่นอกระบบการศึกษา ครอบคลุมไปถึงการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับประชาชนวัยต่าง ๆ เพื่อการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตที่ดี ซึ่งพบว่ามี กฎหมายเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาโดยตรง ทั้งที่เป็นพระราชบัญญัติ พระราชกฤษฎีกา กฎกระทรวง ประกาศกระทรวงศึกษาธิการรวมถึงกฎ ก.ค.ศ. รวมไม่น้อยกว่า 100 ฉบับ และมีหน่วยงานสำคัญของรัฐที่ได้ศึกษาและจัดทำข้อเสนอเพื่อปฏิรูปการศึกษาไว้แล้วไม่น้อยกว่า 4 ชุด ครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ จำนวนมาก

2. คุณภาพของการศึกษาดำ จากการศึกษาทดสอบทางการศึกษาระดับชาตินั้นพื้นฐาน 100 ของนักเรียนทั่วประเทศพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอยู่ในระดับต่ำมาก คะแนนร้อยละ 50 ทุกรายวิชา รวมถึงผลการทดสอบจากโครงการประเมินผลนักเรียนระดับนานาชาติ (Programme for International Student Assessment : PISA) ในปี ค.ศ. 2015 พบว่า คะแนนที่ได้ต่ำกว่ามาตรฐานโลก มีผู้สอบได้คะแนนต่ำกว่าระดับ Below Minimum ในวิชาคณิตศาสตร์ถึงร้อยละ 53.8 และในวิชาวิทยาศาสตร์ ร้อยละ 46.7

3. ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาสูง พบว่า คะแนนเฉลี่ยการทดสอบทางการศึกษาระดับชาตินั้นพื้นฐาน (O-NET) ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนขนาดใหญ่ มีระดับที่สูงกว่านักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็กอย่างมากในทุกรายวิชา ในขณะที่พบว่า มีนักเรียนจากโรงเรียนวิทยาศาสตร์และโรงเรียนในกลุ่มโรงเรียนสาธิตเท่านั้นที่มีคะแนนเฉลี่ยของผลการทดสอบ PISA ในด้านวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์สูงกว่ามาตรฐานที่ระดับ 500 คะแนน นักเรียนของโรงเรียนในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่าง ๆ มีคะแนนน้อยกว่า 400 คะแนน นอกจากนี้การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการประกันคุณภาพการศึกษาและการประเมินคุณภาพในแนวทางที่ได้ดำเนินการผ่านมาพบว่าไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร และยังสร้างภาระจำนวนมากให้แก่ครูและสถานศึกษา

4. ปัญหาของระบบการศึกษาเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ทั้งนี้ Global Competitiveness index 2017-2018 ได้จัดให้ประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ 32 ในภาพรวม แต่การศึกษาตกอยู่ที่อันดับ 56 มหาวิทยาลัย

ของไทยไม่ติดอันดับใน 200 อันดับแรกในการจัดอันดับของ Times World University Rankings และ QS World University Rankings ในปี พ.ศ. 2561 ในขณะที่มหาวิทยาลัยของไต้หวัน มาเลเซีย และฮ่องกง ติดอันดับและพัฒนาไปในทิศทางที่ดียิ่งไปกว่านั้น ข้อจำกัดต่าง ๆ ในระบบการศึกษาของไทยยังทำให้การจัดการศึกษาไม่สามารถปรับตัวและพัฒนาตามความก้าวหน้าของความรู้และเทคโนโลยีใหม่ ๆ ได้ทัน ไม่เอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียนไปตามความถนัดและศักยภาพ รวมถึงไม่สามารถชี้แนะผู้เรียนให้เรียนในสาขาวิชาที่ตรงกับความต้องการของประเทศ โดยเฉพาะอาชีวศึกษาและอุดมศึกษา โดยข้อมูล ณ เดือนมกราคม พ.ศ. 2561 มีผู้ว่างงานราว 449,000 คน โดยเป็นผู้จบการศึกษาระดับอุดมศึกษาถึงประมาณ 150,000 คน

5. การใช้ทรัพยากรทางการศึกษายังไม่มีประสิทธิภาพ ประเทศไทยใช้งบประมาณด้านการศึกษาคิดเป็นสัดส่วนถึงประมาณร้อยละ 20 ของงบประมาณแผ่นดินของประเทศ หรือประมาณร้อยละ 4.2 ของผลผลิตมวลรวมภายในประเทศ (GDP) แต่ผลลัพธ์การศึกษาที่ประเมินโดย PISA กลับอยู่ในระดับ Poor เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่น เวียดนามที่มีค่าใช้จ่ายทางการศึกษาน้อยกว่าไทยครึ่งหนึ่ง แต่ผลการทดสอบ PISA อยู่ในระดับ Great ซึ่งเป็นภาพสะท้อนอย่างดีถึงการใช้ทรัพยากรไม่ตรงประเด็นที่จะส่งผลดีต่อคุณภาพทางการศึกษา อีกทั้งยังขาดข้อมูลและสารสนเทศในการจัดการที่ทันการณ์และมีคุณภาพ

6. การกำกับดูแลและการบริหารจัดการระบบการศึกษาของภาครัฐในด้านธรรมาภิบาลเป็นอุปสรรคสำคัญที่บั่นทอนประสิทธิผลของการนำประเด็นการปฏิรูปการศึกษาสู่การปฏิบัติ ในช่วงเวลาสองทศวรรษที่ผ่านมา การจัดโครงสร้างและความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ในกระทรวงศึกษาธิการไม่เอื้อต่อการจัดความรับผิดชอบต่อผลการดำเนินการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ในการจัดการศึกษา รวมถึงการตอบสนองอย่างทันกาลต่อความต้องการของตลาดการจ้างงานการบริหารจัดการระบบการศึกษามุ่งสร้างมาตรฐานบนความเหมือน ทั้งที่ข้อเท็จจริงระบบต้องการคุณภาพบนความหลากหลาย การกระจายอำนาจเป็นไปอย่างจำกัด ทำให้สถานศึกษาของของรัฐต้องรับภาระจากคำสั่งเพื่อปฏิบัติงานต่าง ๆ จนทำให้ครูไม่สามารถใช้เวลาในห้องเรียนได้เต็มที่

7. บริบทของประเทศและของโลกกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งการพัฒนาเศรษฐกิจการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตลอดจนนวัตกรรมและเทคโนโลยีต่าง ๆ ซึ่งทางหนึ่งเป็นโอกาสแต่อีกทางหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวประชาชนต้องมีความสามารถและสมรรถนะในการเลือกเรียนรู้สิ่งใหม่ปรับตัวเพื่อการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพมากขึ้น ส่วนการศึกษาไทยในมุมมองของภาคประชาชนนั้น ที่เกิดจากการสะท้อนของเครือข่ายการศึกษาที่จัดโดยภาคประชาชน เห็นว่ามีความไม่เป็นธรรมและความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในประเทศไทยหลายประการ คือ การศึกษาไทยที่อยู่ในระบบ ไม่ว่าจะจัดโดย

ภาครัฐหรือเอกชน มีเป้าหมายเพื่อผลิตคนเข้าสู่ตลาดแรงงาน ตามความต้องการของกลไกตลาด รับผิดชอบต่อเมืองและอุตสาหกรรมเป็นหลัก สะท้อนความไม่เป็นธรรมและความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาที่ระบบการศึกษาได้ใช้ทรัพยากรภาษีของคนทั้งประเทศปีละไม่น้อยกว่า 500,000 ล้านบาท เพื่อผลิตคนสู่ตลาดแรงงาน ภาคเมืองและอุตสาหกรรม โดยละเลยภาคส่วนอื่น ๆ ในสังคม ผลกระทบที่สำคัญคือเมื่อเด็กเข้าสู่ระบบการศึกษาและได้รับการเรียนรู้ และถูกหล่อหลอมให้มีชีวิตที่ตามกระแสทุนโลก อีกทั้งการศึกษายังเน้นการเรียนการสอนในห้อง

การศึกษาค้นหาความรู้ด้วยตนเอง โดยมีการสร้างหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนที่ไม่ให้ความสำคัญกับบริบทที่เป็นจริงของชุมชนและสังคมไทยที่มีความหลากหลายทำวัฒนธรรม มีพัฒนาการทางสังคมนิเวศวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่นที่สะท้อนออกมาเป็นอัตลักษณ์ ภูมิปัญญา องค์ความรู้ และวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ที่สำคัญมากท้องถิ่นทั่วประเทศ เป็นการดึงเด็กและเยาวชนออกจากภาคการเกษตรที่อยู่ในฐานชุมชนให้ไหลออกสู่เมืองมารับความรู้สมัยใหม่ ดัดขาดจากความรู้ที่ตั้งบนฐานวัฒนธรรมภูมิปัญญาอันหลากหลายทั่วประเทศกระบวนการศึกษาสมัยใหม่จึงเป็นกระบวนการถอนรากถอนโคนองค์ความรู้ ภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของชุมชน ด้วยวาทกรรมที่ว่าความรู้ภูมิปัญญาเดิมล้าสมัยไม่ทันยุค การอยู่แบบเรียบง่าย พึ่งตนเอง ในแบบเดิมไม่ก่อให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ ทำให้ชุมชนอ่อนแอลง ขาดผู้นำรุ่นใหม่ ขาดผู้สืบสานองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่เป็นมรดกของสังคมเมื่อจบการศึกษาตลาดงานก็หดตัวแคบลง ทั้งภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชนรับบุคลากรน้อยลงผู้จบการศึกษาจึงมีแนวโน้มที่จะอยู่ในภาวะตกงานพร้อม ๆ กับการต้องแบกรับภาระหนี้สินจากการกู้ยืมตามนโยบายของรัฐสั่งสมมา เด็กและเยาวชนเหล่านี้จึงต้องเผชิญกับความเครียดและความทุกข์มากยิ่งขึ้นกลับสู่ท้องถิ่นบ้านเกิดก็อยู่ไม่ได้ อยู่อย่างไม่มีความสุข เพราะการเรียนในระบบที่ผ่านมาความสัมพันธ์เด็กออกจากครอบครัวและชุมชนของตนเอง ขาดการเชื่อมโยงต่อยอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้อาชีพดั้งเดิมของครอบครัว เด็กและเยาวชนที่ผ่านระบบการศึกษาจึงไม่เห็นคุณค่าการใช้ละการช่วยงานของพ่อแม่ อีกทั้งยังไม่สามารถสร้างสรรค์งานเพื่อการพึ่งตนเองได้ จากเยาวชนของสังคมรุ่นปัจจุบันถูกทำให้ตกอยู่ในสภาพเช่นนี้ ยิ่งส่งผลกระทบให้กลายเป็นสังคมที่ใหญ่ขึ้น และจะส่งผลต่อคุณภาพการพัฒนาสังคมไทยในอนาคต (วิระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา, 2564)

พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 15 กำหนดให้การจัดการศึกษามี 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งนอกจากการศึกษาทั้งสามรูปแบบแล้ว ยังมีการศึกษาอีกรูปแบบหนึ่งที่มาตรา 12 ได้กำหนดไว้คือ การศึกษาทางเลือก ซึ่งเป็นอีกแนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนที่มีความต้องการที่แตกต่างและหลากหลายในปัจจุบัน หลักสูตรและการเรียน

การสอนสำหรับการศึกษาทางเลือกนี้ จะช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสได้เรียนรู้ที่สอดคล้องกับธรรมชาติของตนเอง ได้เรียนตามที่ชอบ สนใจ และที่อยากจะเรียนอย่างแท้จริง ینگพัฒนาการส่วนบุคคลเพื่อนำไปสู่การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นปัจเจกชนที่มีประสิทธิภาพ อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งบล็อกที่จะนำเสนอต่อไปนี้ จะเป็นการนำเสนอในส่วนของการศึกษาทางเลือก เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้สนใจได้ใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานประกอบการตัดสินใจจัดการศึกษาหรือวางแผนการศึกษาให้บุคคลในครอบครัวให้สอดคล้องเหมาะสมกับศักยภาพของบุคคลที่มีความแตกต่างหลากหลาย

การศึกษาทางเลือก (Alternative Education) หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนที่ไม่ประสงค์จะเรียนในระบบการศึกษาตามปกติ การศึกษาทางเลือก (Alternative Education) เป็นการจัดการศึกษาที่มีรูปแบบแตกต่างไปจากการศึกษาตามแนวกระแสหลักในระบบทั่วไป การศึกษาทางเลือกจัดขึ้นบนพื้นฐานความเชื่อที่ว่าธรรมชาติของมนุษย์มีความแตกต่างหลากหลาย การศึกษาทางเลือกจึงมีหลายรูปแบบ แต่ทั้งหมดมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งด้านสติปัญญาและจิตใจ การศึกษาทางเลือกเกิดขึ้นมาด้วยเหตุผลเนื่องจากการศึกษากระแสหลักขาดความหลากหลายทั้งเนื้อหา วิธีการ และการปรับตัวให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงของโลก บทเรียนและความรู้ความคิดใหม่ มีกฎเกณฑ์มาก ยึดความต้องการของส่วนกลางเป็นหลัก และเชื่อว่าทุกคนต้องปรับตัวให้เข้ากับระบบนั้นได้ เป็นการทำลายศักยภาพของคนที่มีความแตกต่างหลากหลาย การศึกษาทางเลือกจึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งของการจัดการศึกษาแนวใหม่ที่มีมุ่งตอบสนองความต้องการที่แตกต่างและหลากหลายของผู้เรียน ลดความเป็นทางการและข้อกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ จากหน่วยงานทางการศึกษาของรัฐ มีความยืดหยุ่นสูง อิสระในการกำหนดเนื้อหาสาระต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับธรรมชาติของผู้เรียนอย่างแท้จริง รวมทั้งให้ความสำคัญกับขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม และค่านิยมในชุมชนท้องถิ่น ทำให้ผู้เรียนมีโอกาสได้เรียนรู้ที่สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัด และความสามารถ ก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เต็มตามศักยภาพของตนเอง (สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย หน่วยศึกษานิเทศก์, 2551)

การจัดการศึกษาทางเลือกไม่ว่าในศูนย์การเรียนรู้หรือบ้านเรียน ต้องผ่านการจดทะเบียนเพื่อขออนุญาตจัดการศึกษาจากกระทรวงศึกษาธิการ ผ่านสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาในท้องที่ที่กำหนดในกฎกระทรวง ว่าด้วยสิทธิขององค์กรชุมชนและองค์กรเอกชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้ พ.ศ. 2555 ครอบคลุมการจัดทำแผนการศึกษาเฉพาะของศูนย์การเรียนรู้หรือบ้านเรียนนั้น ๆ ร่วมกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหรือสถานศึกษาที่สำนักงานมอบหมาย ตลอดจนแนวทางการบริหารจัดการ

แนวทางการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ซึ่งต้องเป็นการวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริงของพัฒนาการของผู้เรียนเป็นรายบุคคล และหากศูนย์การเรียนรู้หรือบ้านเรียนนั้น ๆ จัดการเรียนรู้ร่วมกับสถานศึกษาอื่น ๆ ก็ต้องวัดและประเมินผลการเรียนรู้ร่วมกับสถานศึกษานั้น ๆ ด้วย

ผู้วิจารณ์ มองว่า โดยหลักการในหนังสือเล่มนี้ที่ท่านผู้เขียน คือ รองศาสตราจารย์ ดร. วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา ได้เขียนและพิมพ์ไว้ในปี พ.ศ. 2564 ได้กล่าวถึงเชื่อมโยงถึงการศึกษาทางเลือกซึ่งเป็นการศึกษาที่มีผลกระทบที่ดีต่อเยาวชนและคนไทยเป็นอย่างมาก เพราะการศึกษาในระบบเป็นการศึกษาภาคบังคับซึ่งตามพระราชบัญญัติการศึกษาของไทย พ.ศ. 2542 มาตรา 15 ซึ่งกำหนดให้มีการศึกษาใน 3 รูปแบบคือการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยซึ่งมาตรา 12 ได้กล่าวถึงการศึกษาทางเลือกที่ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนได้ตามอัธยาศัยแต่ในปัจจุบันนี้การศึกษาส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นให้นักเรียนโดยเฉพาะในเด็กและเยาวชนนั้นศึกษาตามรูปแบบที่กระทรวงได้กำหนดให้มีการศึกษาถึงแม้จะมีวิชาทางเลือกก็เป็น Choice ที่ไม่สามารถจะเลือกเองได้ รวมไปถึงการศึกษาในระดับอุดมศึกษาไม่ว่าจะเป็นประกาศนียบัตรหรือว่าในระดับสูงขึ้นไปนั้นจะมีวิชาที่เป็นวิชาเลือกแต่สิ่งสำคัญคือมันจะมีวิชาที่เป็นวิชาที่ไม่มีปริญญาบัตรไม่มีวุฒิปัตร์แต่สามารถประกอบอาชีพในหน้าที่นั้น ๆ ได้อย่างเช่น ปวส. ที่เกี่ยวกับช่างยนต์ ที่เกี่ยวกับช่างไฟ เป็นต้น ซึ่งสามารถที่จะนำไปต่อในระดับปริญญาตรีและต่อยอดคือการทำวิชาชีพได้เป็นอย่างดี เพราะฉะนั้น ในประเทศไทยนั้น การศึกษาทางเลือกที่ผู้เขียนได้นำมาวิเคราะห์จากปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยซึ่งเกิดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษานับจากค่าเฉลี่ยของการทดสอบทางระดับการศึกษาหรือว่าคะแนนที่เกิดจากวิทยาศาสตร์ต่าง ๆ ที่ท่านอาจารย์ (ผู้เขียน) ได้นำมาวิเคราะห์จึงเป็นจุดที่นำไปสู่การหาทางออกของการศึกษาซึ่งผู้วิจารณ์ก็เห็นด้วยกับการศึกษาในปัจจุบันที่ไม่จำเป็นจะเน้นในวุฒิปริญญาหรือวุฒิปัตร์ประกาศนียบัตรอย่างเดียวแต่นั้นสร้างอาชีพให้ได้และสร้างบุคลากรทรัพยากรของประเทศไทยที่มีคุณภาพซึ่งในลักษณะของการกำกับการศึกษาในระบบหรือนอกระบบนั้นล้วนแล้วแต่จะสามารถนำไปสู่การพัฒนาได้ดี

คุณลักษณะที่บ่งบอกถึงการเป็นการศึกษาทางเลือก

การศึกษาของชุมชนเป็นทางเลือกการศึกษาอย่างหนึ่งท่ามกลางวิกฤตของระบบการศึกษา หรืออีกนัยหนึ่ง การศึกษาในระบบโรงเรียนเองก็เป็นทางเลือกอย่างหนึ่งในสังคมพหุลักษณะนี้เช่นกัน แทนที่รัฐหรือระบบการศึกษาทางการจะกีดกันเบียดขับการศึกษาของชุมชนออกไปจากพื้นที่ทางสังคม นำที่จะหันมาเรียนรู้ ร่วมมือ และเชื่อมโยงการศึกษาของชุมชนที่หลากหลายสอดคล้องกับชีวิตจริงนี้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย โดยสรุป

กระบวนการเรียนเรียกว่า การศึกษาทางเลือกของชุมชน มีลักษณะสำคัญ คือ 1. เป็นการศึกษาที่มีกลุ่มเป้าหมาย ทั้งผู้เรียนรู้และผู้เกี่ยวข้องหลากหลายวัย ครอบคลุมตั้งแต่ทั้งผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ หรือทั้งผู้จัดและผู้เรียนรู้ทำการเรียนรู้ไปพร้อมกัน 2. เป็นการศึกษาที่เป็นกระบวนการเรียนรู้ เป็นสำคัญ จึงไม่จำกัดอยู่ในสถานที่สถานศึกษา 3. เป็นกระบวนการเรียนรู้ในเนื้อหาที่ไม่ใช่ปฐมวัยหรือขั้นพื้นฐาน หากแต่เป็นเนื้อหาที่เอาปัญหาเป็นตัวตั้ง (Problem Base) ไม่ใช่เอาหลักสูตรเป็นตัวตั้ง (Content Base) 4. ประชญา เป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ของการศึกษา เน้นการพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทางร่างกาย ใจ จิตวิญญาณ อันจะทำให้เกิดคุณภาพในความสัมพันธ์กับผู้อื่น 5. กระบวนการเรียนรู้ เน้นการบูรณาการวิธีการกับเนื้อหาเข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวม เหมาะแก่ผู้เรียน และในกระบวนการนั้นเป็นปฏิสัมพันธ์ที่ทำให้ผู้เรียนรู้และผู้ที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมกันอย่างเสมอภาค คือ ทุกคนร่วมเรียนรู้ไปด้วยกัน ไม่ใช่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ 6. เนื้อหาการเรียนรู้ สอดคล้องกับปัญหาและชีวิตจริงของผู้เรียน หรือเกิดจากความอยากรู้ของผู้เรียนเอง และเนื้อหานั้นมีผลทำให้ผู้เรียนรู้ได้พัฒนาตนเองและชุมชนไปพร้อมกัน กล่าวอีกนัยหนึ่งว่าเป็นเนื้อหาที่รับใช้ส่วนร่วม (สุชาติ จักรพิสุทธ์ และคณะ, 2546)

ผู้วิจารณ์ มีความเห็นว่า ในการศึกษาไม่ว่าจะเป็นศาสตร์ใดก็แล้วแต่ ที่ผู้เขียนคือ รองศาสตราจารย์ ดร. วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา ได้เชื่อมโยงหลักการต่าง ๆ นั้น การศึกษาเป็นชุมชนของทางเลือกที่อยู่ท่ามกลางวิกฤตของระบบการศึกษาไทยซึ่งจัดระบบลำดับของเอเชียขึ้นอยู่เรียงท้ายเพื่อน แต่การศึกษาทางเลือกเป็นการศึกษาที่มีกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจนเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญมีกระบวนการที่ไม่ใช่ได้กปฐมวัยและเน้นในเรื่องของปรัชญาเป้าหมายวัตถุประสงค์ที่จะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทั้งร่างกายและจิตใจ ผู้วิจารณ์มองว่า สอดคล้องกับหลักการทางพระพุทธศาสนาที่เน้นให้พัฒนาผู้เรียนไปสู่การประสบความสำเร็จในชีวิตคือ มีทั้งการพัฒนาร่างกายและจิตใจ เกิดการอยากเรียนรู้อย่างไม่มีที่สิ้นสุดเป็นการพัฒนาตนเองและชุมชนและในการศึกษานั้นก็มีอยู่ 2 ระบบ คือระบบที่จัดการศึกษาโดยกระทรวงศึกษาธิการหรือกระทรวงอุดมศึกษาและที่นอกเหนือจากการจัดระบบนั้นก็คือการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัยซึ่งมีลักษณะเด่น คือผู้เรียนเป็นจุดศูนย์กลางและเน้นที่ปัญหาของสังคมปัญหาของประเทศชาติ เป็นเหมือนการทำวิจัยเพื่อเข้าไปแก้ปัญหาเหล่านั้นให้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุดเพราะฉะนั้นการศึกษาไม่ใช่เพียงการศึกษาในห้องเรียนเป็นปรัชญาหรือเป็นคติเท่านั้นแต่ต้องมุ่งเน้นในเรื่องของการแก้ไขปัญหาได้จริงการพัฒนาคนทรัพยากรมนุษย์ได้จริง จึงจักทำให้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เกิดประโยชน์จริง เมื่อมีผลอย่างนี้จึงจะสามารถถือได้ว่า เป็นการศึกษาที่เกิดผลประโยชน์แก่ประเทศชาติอย่างแท้จริง

ผู้วิจารณ์ จึงเห็นด้วยกับท่านอาจารย์ รองศาสตราจารย์ ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา (ผู้เขียน) ที่ท่านได้เขียนหนังสือการศึกษาทางเลือกที่เชื่อมโยงและเห็นถึงอุดมการณ์ในการรักษาการศึกษาให้เกิดคุณค่าของประชาชนและเกิดการพัฒนายั่งยืนผ่านการศึกษาทั้งทางตรงและทางอ้อมจะเกิดประโยชน์แก่ประเทศไทยเป็นอย่างมากซึ่งผู้เขียนนั้นได้เชื่อมโยงไปถึงหลักของการศึกษาทางเลือกในสมัยยุคพุทธกาลซึ่งเจ้าชายสิทธัตถะได้ศึกษาในศาสตร์ต่าง ๆ อาจจะเชื่อมโยงในยุคปัจจุบันนี้ซึ่งจะต้องติดตามในตอนต่อไป

การศึกษาในยุคพุทธกาล

นวัคส์ตฤศาสน์ คือ แนวทางในการจัดการเรียนการสอนยุคพุทธกาล นวัคส์ตฤศาสน์ หมายถึง คำสอน 9 ประการที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้ ได้แก่ 1. สุตตะ หมายถึง คำสอนประเภทร้อยแก้ว โดยมากใช้กับพระสูตร พระวินัยปิฎก นิทเทส ซึ่งต้นด้วย เอวิเม สุตตัง 2. เคยยะ หมายถึง คำสอนประเภทร้อยแก้วผสมผสานกับคำสอนประเภทร้อยกรอง หรืออาจพูดว่า เป็นร้อยแก้วที่มีท่วงทำนอง ได้แก่ พระสูตรที่มีคาถาทั้งหลายนั่นเอง 3. เวยยาकरणะ หมายถึง คำสอนที่เน้นการจำแนกแจกแจงรายละเอียด โดยใช้หลักเกณฑ์ทางภาษา หรือไวยากรณ์อย่างเคร่งครัด เวยยาकरणะ ใช้ร้อยแก้วในการสอน ได้แก่ พระอภิธรรมปิฎกทั้งหมด และพระสูตรที่ไม่มีคาถา 4. คาถา หมายถึง คำสอนประเภทร้อยกรอง เช่น ธรรมบท เถรคาถา เถรีคาถา 5. อุทานะ หมายถึง คำสอนที่เป็น การเปล่งอุทาน ได้แก่ พระคาถาพุทธอุทาน 82 สูตร 6. อิติวุตตะกะ หมายถึง คำสอนที่มีการอ้างอิง ขึ้นต้นด้วย วุตตัง เหตุัง เช่น พระสูตรที่เรียกว่าอิติวุตตะกะ 110 สูตร 7. ชาตกะ หมายถึง คำสอนที่เป็นเรื่องราวในอดีตของพระพุทธเจ้า หรือชาดก 550 เรื่อง 8. อัปภูตธรรมะ หมายถึง คำสอนที่เป็นเหตุอัศจรรย์ เรื่องอัศจรรย์ คือพระสูตรที่กล่าวถึงข้ออัศจรรย์ต่าง ๆ โดยมีคำว่า อัปภูตัง ภิกขเว 9. เวทลลสะ หมายถึง คำสอนที่เป็นการโต้ตอบสนทนาหรือพระสูตรแบบถาม-ตอบเพื่อให้เกิดความรู้และความเข้าใจ หากไม่เข้าใจสามารถซักถามได้อีก เช่น จูฬเวทลลสูตร มหาเวทลลสูตร เป็นต้น

เพื่อให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบัน เราสามารถแบ่ง นวัคส์ตฤศาสน์ ออกได้ 3 กลุ่ม

1. กลุ่มการบรรยาย ประกอบด้วย 1. สุตตะ หมายถึง การสอนโดยใช้การบรรยายเป็นหลัก 2. คาถา หมายถึง การสอนโดยการสรุปความ เช่น การนำเสนอแบบบทคัดย่อ 3. ชาตกะ หมายถึง การสอนโดยการยกเรื่องราวของบุคคลสำคัญที่เคยเกิดขึ้นแล้ว

2. กลุ่มการใช้สื่อการสอน ประกอบด้วย 1. เคยยะ หมายถึง การสอนโดยใช้สื่อ เช่น การใช้บทเพลง 2. อุทานะ หมายถึง การสอนโดยมีแรงบันดาลใจจากประสบการณ์ของผู้สอน 3. อิติวุตตะกะ หมายถึง การสอนโดยการอ้างอิงหลักฐาน ข้อมูล ตัวอย่าง

ประกอบ 4. อัมพุตธรรมะ หมายถึง การสอนโดยการแสวงหาคำตอบประเด็นสำคัญของเรื่องที่เกิดขึ้นได้ยาก

3. กลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประกอบด้วย 1. เวียการณะ หมายถึง การสอนโดยใช้วิธีจำแนก แจกแจงให้เห็นองค์ประกอบ เช่น พระอภิธรรม 2. เวทิลละ หมายถึง การสอนโดยวิธีถาม-ตอบ

นวัคส์ตฤศาสน์ แนวการสอนยุคพุทธกาลการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวัคส์ตฤศาสน์ หมายถึง การถ่ายทอดความรู้ทางพระพุทธศาสนาทั้งด้านทฤษฎีและปฏิบัติโดยใช้นวัคส์ตฤศาสน์เป็นกรอบในการนำเสนอให้เกิดองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ทั้งด้านองค์รวมโครงสร้าง สารัตถธรรม นิรุกติศาสตร์ และความพร้อมของบุคคลโดยเราสามารถมองกระบวนการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวัคส์ตฤศาสน์ได้ 3 มุมมอง ดังนี้ 1. มุมมองด้านหลักสูตร หมายถึง การจัดการเรียนสอนเพื่อกำหนดภาพรวมของวัตถุประสงค์ จุดมุ่งหมาย และองค์ประกอบ เพื่อให้สามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในกระบวนการสอนผ่านเนื้อหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2. มุมมองด้านเนื้อหา หมายถึง การบูรณาการ มุมมองด้านหลักสูตร เพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการการเรียนการสอน โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเนื้อหาหลัก โดยยึดประโยชน์ที่จะได้รับเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพื่อทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจใน มุมมองด้านเนื้อหาอย่างถูกต้องตรงตามหลักการของพระพุทธศาสนา 3. มุมมองด้านกระบวนการสอน หมายถึง การผสมผสานมุมมองด้านหลักสูตรและ มุมมองด้านเนื้อหา เพื่อกำหนดรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้สอน สามารถทำการสอนพระพุทธศาสนาให้กับผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพเกิดประสิทธิผล และยังประโยชน์ให้แก่ผู้เรียนอย่างครบถ้วน

การนำนวัคส์ตฤศาสน์มาใช้ในศตวรรษที่ 21 Bloom (1956) กล่าวว่า ความรู้มี 4 ประเภท ได้แก่ ข้อเท็จจริง (Factual) มโนทัศน์ (Concept) กระบวนการ (Procedural) และความรู้ที่เกิดจากตนเอง (Metacognition) และพฤติกรรมการเรียนรู้ 2 ประเภท คือ ความเข้าใจ (Comprehension) และการประเมิน (Evaluation) Anderson & Krathwohl (2001) เสนอว่า ชั้นความเข้าใจ ชั้นการนำไปใช้ และชั้นการสังเคราะห์ต้องสังสมองค์ความรู้มาเป็นลำดับ เพื่อพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดใหม่ 4 ประการ ประกอบด้วย 1. คำถามด้านการเรียนรู้ อะไรคือสิ่งสำคัญที่ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้ภายในเวลาเรียนที่จำกัดที่จัดในชั้นเรียนและภาคเรียน 2. คำถามด้านการสอน เราจะวางแผนและจัดการเรียนการสอนอย่างไรที่จะทำให้ผู้เรียนจำนวนมาก ๆ มีผลลัพธ์ของการเรียนรู้ในระดับสูง 3. คำถามด้านการประเมิน เราจะเลือกหรือออกแบบเครื่องมือการประเมินและใช้วิธีการประเมินอย่างไรที่จะทำให้ได้ข้อมูลอย่างถูกต้องว่าผู้เรียนกำลังเรียนรู้ได้ดีเพียงใด 4. คำถามด้านความสอดคล้อง:

เราจะเชื่อมั่นได้อย่างไรว่าจุดประสงค์การเรียนการสอนและการประเมินผลมีความสอดคล้องซึ่งกันและกัน

การสอนพระพุทธศาสนาสำหรับ Generation Y ในปัจจุบันเพื่อให้เข้าถึงคำสอนของพระพุทธศาสนามากที่สุด เนื้อหาควรมีการแปลคำจากภาษาบาลีให้เป็นภาษาไทยและเป็นภาษาที่สามารถสื่อสารกับคนรุ่นใหม่ให้เข้าใจง่าย ๆ เนื้อหาควรลดความซับซ้อนในการอธิบาย ให้สั้น กระชับ และสามารถเข้าใจได้ในครั้งแรกโดยไม่ต้องแปลความหมายใด ๆ อีก รูปแบบควรใช้สื่อสังคมออนไลน์และสื่อสมัยใหม่เพื่อเข้าถึงคนรุ่นใหม่ให้มากที่สุด ดังนั้น การสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวังก์ศตฤศาสน์ ตามกระบวนการของทฤษฎีการเรียนรู้ของ Bloom (1956) ซึ่งสอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนในศตวรรษที่ 21 ทำให้การสอนพระพุทธศาสนาในยุคใหม่มีความครบถ้วนทั้งด้านหลักสูตร เนื้อหา และกระบวนการสอน อีกทั้งทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้อง คือ ผู้สอน และผู้เรียน สามารถปฏิบัติตามได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลทุกประการ ในด้านคุณสมบัติของผู้เรียน และผู้สอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวังก์ศตฤศาสน์ แม้ว่า ผู้สอนอาจไม่ใช่คน Generation Y แต่ก็ควรทำความเข้าใจบริบทของ Generation Y เพื่อการจัดกระบวนการเรียนการสอนให้เข้าถึง Generation Y มากที่สุดในส่วนของผู้เรียนไม่ต้องกังวลกับบริบทการรับรู้มากนัก เนื่องจาก Generation Y มีลักษณะพิเศษสามารถรับรู้ได้อย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะหากผู้สอน สามารถใช้สื่อสังคมออนไลน์และสื่อสมัยใหม่ก็สามารถปรับฐานคิดระหว่างผู้สอน และผู้เรียนเข้าหากันได้เป็นอย่างดี

สรุปได้ว่า รูปแบบการสอนพระพุทธศาสนา ตามแนวนวังก์ศตฤศาสน์ ควรเน้นไปที่การสร้างสื่อบนพื้นฐานของโครงสร้าง (หลักสูตร) สารัตถธรรม (เนื้อหา) และนิรุกติศาสตร์ (กระบวนการสอน) ดังนั้น ในการเชื่อมโยงองค์ประกอบทั้ง 3 มิติเข้ากับสาระสำคัญของนวังก์ศตฤศาสน์ ทั้ง 9 ประการ คือ สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทานะ อิติวุตตะกชาตกะ อภุฏฐธรรมะ และเวทัลละ มีความสอดคล้องกับกระบวนการของทฤษฎีการเรียนรู้ของ Bloom (1956) ทุกประการ อีกทั้งยังสอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนในศตวรรษที่ 21 ดังนั้น ผู้สอนควรอิงตามกระบวนการของทฤษฎีการเรียนรู้ของ Bloom (1956) และควรเน้นการสร้างสื่อตามแนวคิดการจัดการเรียนการสอนในศตวรรษที่ 21 ไปพร้อมกัน (จักรกฤษณ์ สิริริน, 2568)

ในยุคพุทธกาลศิลปศาสตร์ 18 ประการ

อัฐฐาสศิลปศาสตร์ คือ ระบบการศึกษาทางโลกในชั้นสูงสุดในสมัยพุทธกาลที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อครั้งยังเยาว์วัยอยู่ในฐานะเป็นเจ้าชายทรงได้รับการศึกษาเป็นอย่างดี จากอาจารย์ที่มีชื่อเสียงแห่งยุคสมัย คือ อาจารย์วิศวามิตร เจ้าชายสิทธัตถะ

ทรงอยู่ในความดูแลของพระนางมหาปชาบดีโคตมี ผู้ทรงเป็นพระกนิษฐาของพระนางสิริมหามายาเทวีซึ่งทรงสิ้นพระชนม์หลังจากให้พระประสูติกาลแก่พระราชกุมารได้เพียง 7 วัน เจ้าชายสิทธัตถะทรงศึกษาเล่าเรียนในสำนักครุวิศวามิตรจนจบการศึกษาของสำนักซึ่งยอมรับกันว่า เป็นการศึกษาทางโลกระดับสูงสุดในสมัยนั้น คือ พระเวทและศิลปศาสตร์ 18 ประการ ดังนี้ 1. พระเวท เป็นคัมภีร์ของศาสนาพราหมณ์ มี 3 อย่าง เรียกว่า ไตรเพท ภายหลังเพิ่มอีก 1 เป็น 4 เวท คือ 1. ถกเวท ในคัมภีร์พระเวทว่าด้วย เรื่องการสร้างโลกและบทสวดสรรเสริญเทพเจ้าทั้งหลาย 2. สามเวท ในคัมภีร์พระเวทว่าด้วย เรื่องการสรรเสริญเทพเจ้าและพิธีกรรม 3. ยชุรเวท ในคัมภีร์พระเวทว่าด้วย เรื่องการบูชาयัญ 4. อถรรพเวท ในคัมภีร์พระเวทว่าด้วย เรื่องการทำพิธีป้องกันอันตรายต่าง ๆ 2. ศิลปศาสตร์ 18 ประการ เป็นสิ่งจำเป็นที่ผู้จะเป็นกษัตริย์ต้องศึกษามี 18 ประการ คือ 1. ยุทธศาสตร์ วิชาการรบ 2. รัฐศาสตร์ วิชาการปกครอง 3. นิติศาสตร์ วิชากฎหมายและจารีตประเพณี 4. พาณิชยศาสตร์ วิชาการค้าขาย 5. อักษรศาสตร์ วิชาวรรณคดี 6. นิรุกติศาสตร์ วิชาภาษาต้นและชนชาติอื่นที่จำเป็น 7. คณิตศาสตร์ วิชาการคำนวณ 8. โขติยศาสตร์ วิชาดูดวงดาว 9. ภูมิศาสตร์ วิชาดูพื้นที่และแผนที่ประเทศ 10. โหราศาสตร์ วิชาโหราพยากรณ์ ปรากฏการณ์ 11. เวชศาสตร์ วิชาแพทย์ 12. เหตุศาสตร์ วิชาเหตุผลหรือตรรกวิทยา 13. สัตวศาสตร์ วิชาดูลักษณะและเสียงสัตว์ว่าดีหรือร้าย 14. โยคศาสตร์ วิชาช่างกล 15. ศาสนศาสตร์ วิชาศาสนาวัตรปฏิบัติและหลักศาสนา 16. มายาศาสตร์ วิชาอุบายหรือดำหรับพิชัยสงคราม 17. คันธัพพศาสตร์ วิชาร้องรำหรือนาฏยศาสตร์และวิชาดนตรีหรือดุริยางค์ศาสตร์ และ 18. ฉันทศาสตร์ วิชาการประพันธ์

พระพุทธเจ้าทรงศึกษาศิลปศาสตร์ 18 ประการนี้ สำเร็จภายในเวลาเพียง 7 วัน และมีความรู้แตกฉาน เชี่ยวชาญยากที่หาใครเสมอเหมือนได้ จึงกล่าวได้ว่า พระองค์ทรงมีความรู้ ในทางโลกเพียบพร้อม เป็นอย่างดีอยู่แล้ว เมื่อได้เสด็จออกบรรพชา พระองค์ทรงได้ศึกษาเพิ่มเติมจากอาฬารดาบส และอุททกดาบส ทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยา และทรงบำเพ็ญเพียรทางจิตใจ จนได้ตรัสรู้ พระองค์จึงทรงพร้อมที่จะสอนบุคคลทุกชั้น ตั้งแต่คนธรรมดา จนถึงนักปราชญ์ที่มีชื่อเสียง ทุกโอกาสและสถาน (พราวดะวัน, 2568)

ย้อนไปถึงเจ้าชายสิทธัตถะเข้าศึกษาในสำนักดาบส

ภายหลังที่ทรงผนวชแล้ว พระองค์ได้ประทับอยู่ ณ อนุปิยอัมพวัน แคว้นมัลละเป็นเวลา 7 วัน จากนั้นจึงเสด็จไปยังกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ พระเจ้าพิมพิสารได้เสด็จมาเฝ้าพระองค์ ณ เจ็อมเขาปัทมวะ ได้ทรงเห็นพระจริยาวัตรอันงดงามของพระองค์ก็ทรงเลื่อมใส และทรงทราบว่าพระสมณสิทธัตถะทรงเห็นโทษในกาม เห็นทางออกบวชว่าเป็นทางอันเกษม จะจาริกไปเพื่อบำเพ็ญเพียร และทรงยินดีในการบำเพ็ญเพียรนั้น พระเจ้า

พิมพิสารได้ตรัสว่า ท่านจักเป็นพระพุทธเจ้าแน่นอน และเมื่อได้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ขอได้โปรดเสด็จมายังแคว้นของกระหม่อมฉันเป็นแห่งแรก ซึ่งพระองค์ก็ทรงถวายปฏิญาณ แต่พระเจ้าพิมพิสาร การแสวงหาธรรมระยะแรกหลังจากทรงผนวชแล้ว สมณสีหัตถะได้ทรงศึกษาในสำนักอาหารดาบส กาลามโคตร และอุทกดาบส รามบุตร ณ กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ พระองค์ได้ทรงประพบัติพรหมจรรย์ในสำนักของอาหารดาบส กาลามโคตร ทรงได้สมบัติ คือ ทุตติยมาน ตติยมาน อากาสนัญญาตนมาน วิญญานัญญาตนมาน และอาภิกัญญาตนมาน ส่วนการประพบัติพรหมจรรย์ในสำนักอุทกดาบสรามบุตร นั้นทรงได้สมบัติ 8 คือ เนวสัญญานาสัญญาตนมาน สำหรับมานที่ 1 คือปฐมมานนั้น พระองค์ทรงได้ขณะกำลังประทับขัดสมาธิเจริญอานาปานสติกัมมัฏฐานอยู่ใต้ต้นหว้า เนื่องในพระราชพิธีวปมงคล (แรกนาขวัญ) เมื่อครั้งทรงพระเยาว์เมื่อสำเร็จการศึกษาจากทั้งสองสำนักนี้แล้วพระองค์ทรงทราบว่า มิใช่หนทางพ้นจากทุกข์ บรรลุพระโพธิญาณ ตามที่ทรงมุ่งหวัง พระองค์จึงทรงลาอาจารย์ทั้งสอง เสด็จไปใกล้บริเวณแม่น้ำเนรัญชรา ที่ตำบลอรุเวลาเสนานิคม กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธบำเพ็ญทุกรกิริยา (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2568) การศึกษาของคณะสงฆ์สมัยพุทธกาลศึกษาจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยตรงบ้าง จากพระอรหันตสาวกบ้าง แล้วท่องจำไว้ด้วยปาก (มุขปาฐะ) นี่เป็นการเรียนหลักธรรมเรียกว่า คันถธุระ เรียนแล้วนำไปปฏิบัติเรียกว่า วิปัสสนาธุระ ต่อมาเมื่อพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระสงฆ์ได้ประชุมกันทำสังคายนารวบรวมพระธรรมวินัยไว้เป็นหมวดหมู่ มี 3 หมวด คือ หมวดพระสูตร เรียกว่า พระสุตตันตปิฎก หมวดพระวินัย เรียกว่า พระวินัยปิฎก หมวดพระอภิธรรม เรียกว่า พระอภิธรรมปิฎก ทั้งหมดรวมเรียกว่า พระไตรปิฎก

ผู้วิจารณ์ มองว่า ถ้าย้อนไปในสมัยพุทธกาลก่อนที่พระพุทธเจ้าจะตรัสรู้สูตร สัมมาสัมพุทธญาณเป็นพระพุทธเจ้านั้นได้ทรงเข้าศึกษาในพระเวททั้ง 3 และศึกษาใน ศาสตรทั้ง 18 ศาสตรภายใน 7 วันซึ่งเราก็ไม่ได้เปรียบเทียบปัจจุบันแต่มองว่าการศึกษา ทางเลือกนั้นมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลไม่ว่าจะเป็นทางด้าน 18 ศาสตรที่กษัตริย์ในสมัยก่อน จำเป็นต้องศึกษาไม่ว่าจะเป็นยุทธศาสตร์ รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ พาณิชยศาสตร์ เป็นต้น จำเป็นจะต้องศึกษาให้ครบทั้ง 18 ศาสตร เพราะฉะนั้น การศึกษาทางเลือกจึงมีมาตั้งแต่ สมัยพุทธกาลซึ่งมีการศึกษาที่มากมายแต่ไม่หยุดยั้งที่การสำเร็จการศึกษานั้น ๆ คือ เรียน แล้วสำเร็จแล้วถึงแม้จะไม่ได้ไปปริยญาบัตร แต่สามารถศึกษาในด้านของการปฏิบัติและ นำไปใช้ต่อยอดอย่างจริงและนำองค์ความรู้ไปพัฒนาตนเองจนสามารถที่จะทนทุกข์และ หลุดพ้นจากเครื่องพันธนาการคือกิเลสตัณหาได้ดังนั้นการศึกษาทางเลือกที่ผู้เขียนได้ เชื่อมโยงถึงการศึกษาทางเลือกในปัจจุบันซึ่งจะสะท้อนในการแก้ปัญหาจึงมีความสอดคล้อง กับการศึกษาที่อยู่ในยุคพุทธกาลที่สามารถแก้ปัญหาคือสลับตนออกจากความทุกข์และ

ไปถึงซึ่งภายในผ่านการศึกษาทางเลือกที่เป็นการพัฒนาตน พัฒนาคนแล้วพัฒนาสังคมนั้น จึงเป็นความหมายที่ลึกซึ้งนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง

ผู้วิจารณ์ จึงเห็นสอดคล้องกับท่านรองศาสตราจารย์ ดร.วีระเทพ ที่ท่านได้เขียนหนังสือการศึกษาทางเลือกที่สอดคล้องกับการศึกษาในยุคพุทธกาลซึ่งมีความสำคัญไม่ว่าจะเป็นศาสตร์ใดก็ตาม แต่จุดสำคัญคือการมุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถที่จะพัฒนาตนแล้วนำไปสู่การอยู่ร่วมกับสังคมได้ สามารถต่อยอดการปฏิบัติที่สามารถใช้ชีวิตโดยไม่เป็นภาระผู้อื่น และทำประโยชน์ให้แก่สังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพจึงสรุปได้ว่า หนังสือเล่มนี้ ได้กล่าวถึงบทเรียนที่เป็นการศึกษาทางเลือกที่มีองค์ประกอบหลายอย่างที่ทำให้ผู้เรียนเกิดประโยชน์สามารถนำไปเลี้ยงชีวิตอยู่กับสังคมได้อย่างสันติสุข และสอดคล้องกับหลักการการศึกษาทางพระพุทธศาสนาในสมัยยุคพุทธกาลด้วย

เอกสารอ้างอิง

- จักรกฤษณ์ สิริริน. (2568). *นวัคสัตถุสาสน์ แนวการสอนยุคพุทธกาล*. สืบค้น 10 มิถุนายน 2568, จาก <https://www.salika.co/2019/05/20/buddhist-era-teaching/>
- พรารตะวัน. (2568). *ศิลปศาสตร์ 18 ประการ พระพุทธเจ้าในสมัยเป็นเจ้าชาย สิทธัตถะทรงศึกษาจบภายใน 7 วัน*. สืบค้น 10 มิถุนายน 2568, จาก <https://www.winnews.tv/news/14506>
- วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา. (2564). *การศึกษาทางเลือก*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2568). *พุทธประวัติ*. สืบค้น 10 มิถุนายน 2568, จาก <https://www.onab.go.th/th/content/category/detail/id/72/iid/460>
- สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. (2551). *เอกสารสาระหลักการและแนวคิดประกอบการดำเนินงาน กศน. : คัมภีร์ กศน.* กรุงเทพฯ: สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย.
- สุชาติ จักรพิสุทธิ์ และคณะ. (2546). *โครงการวิจัยการศึกษาทางเลือก : ฐานข้อมูลและการวิเคราะห์*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- Anderson, L. W. & Krathwohl, D. R. (Eds.). (2001). *A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom's taxonomy of educational objectives*. New York: Longman.
- Bloom, B. S. (1956). *Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals. Handbook I: Cognitive domain*. New York: David McKay Company.